بە بۆنەی بیست و دوو ساڵیادی دەرچوونی گۆڤاری (ڕامان)ەوە

ڕامان کوردستانی لەکۆڵ گرتووە

حەکیم مەلا ساڵح
(هەڵەبجە)

ئەم گۆڤارە سەنگینە بە نەفەسێکی درێژەوە (٢٤١) ژمارەی کردە دیارییەکی نازەنین بۆ نێو ئەرشیڤ و کتێبخانەی کوردی، سەرنووسەر و ستافەکەی خۆش بن درێژە بەتەمەنی خۆی دەدات تا دەبێتە براوەی گرەوی یەکەم.

ڕامان گۆڤارێکی تۆکمە و پۆشتە و پەرداخە، بۆیە بۆتە (جیلوەدەری حوسن و جلەوکێشی تەماشا)، چونکە هەموو جوانکارییەکانی گۆڤارێکی بەڕمێنی تێدایە و دوورە لە هەر بابەتێکی ئەدەبی و هونەری کە چێژ و سەلیقە بەخوێنەر نەبەخشن، ئەمەش وا لەخوێنەر دەکات هەموو بابەتەکانی بخوێنێتەوە، شایانی باس و پێزانینە کە لەگەڵ خوێندنەوەی بابەتەکاندا هونەرە بەرجەستەکەی هەر سێ کاکەکان(سەرکەوت وەلی)، (قەرەنی جەمیل) و (باسم ڕەسام)یش دەستەملانی خەون و خولیای سەرنووسەرەکەی دەبن.

ئەز بە ئاوارەیی کە لەناو شاری (سنە)دا بوومە خانەخوێ، ئەم گۆڤارەم دیت و ڕایچڵەکاندم. دەمدی لەناو ڕۆشنبیراندا دەستاودەست دەکات، چونکە هێندە بەلایانەوە خۆش بوو کە لە بەرانبەر گۆڤارە فارسییەکاندا، بەتایبەتی گۆڤارە دەوڵەمەندەکان، دەیانوت ئێمەی کوردیش ئەم گۆڤارەمان هەیە و ململانێ لەگەڵ گۆڤارێکی وەکو (تکاپو) دا دەکات، بەکورتی و بەکوردی حەزدەکەم بۆچوونی خۆم لەم خاڵانەی خوارەوەدا بخەمەڕوو.

یەکەم: گۆڤاری ڕامان ڕۆژانێک کەوتە بەردیدی خوێنەر کە هەرێمەکەمان بووبووە گۆڕەپانی تیر و شیر لەیەک سووین و دوو کەرت بوون بەسەر دووڕەنگدا، بەڵام سەرنووسەری ئەم گۆڤارە ئەو هێڵەی بەزاند و چەندی بابەتی نووسەرانی سنووری زەردی بڵاودەکردەوە، هیندەش بگرە زیاتر بەرهەمی سنووری سەوزی لە ئامێز دەگرت. ئەی سەرنووسەرەکەی بۆ ناوی شیرینی (ڕامان)ی لێناوە؟ دڵنیام لەوەی کە ڕامانی خۆی هەبووە لە دابەشکردنی هەرێمەکەماندا بەسەر دوو ڕەنگی گۆڕاو بەباری سیاسیدا.

دووەم: لەوەش زیاتر - سنووری بەزاند - کە باسمان کرد، سنووری پڕ لەوە زەحمەتتری تێپەڕاند، ئەوەش

بەبۆنەی ئەوەوە کە نووسەرانی سێ پارچەکەی دیکەی کوردستانی لەخۆ گرت، واتە کوردستانی بوونی خۆی سەلماند و سەپاند، هەروەها بەرهەمی ژمارەیەکی زۆری کوردانی هەندەرانی لە هەگبەی خۆی گرت.

سێیەم: هەڤپەیڤین لەگەڵ بەهرەوەراندا ژمارە لەدوای ژمارە بوونی خۆی هەیەو گەلێ مایەی سوود و بەهرەبەخشینن بەخوێنەران، چونکە بەوردی دەچێتە ناو بنجوبناوانی پرسیارەکانەوە، هەروەها وەڵامی چاکمان دێتە دەست، لەمەوە ئەزموونی تەواوی ئەدەبی – هونەری کەسایەتییەکانمان دەکەوێتە دەست و گەلێ جاریش ڕووی کردۆتە شارەزایانی بواری مێژوو، زمانەوانی، هزر و فەلسەفە، وەرگێڕان و کەلەپوور، ئەمەش بەم شێوە بەرنامە بۆ داڕێژراوە لە هیچ گۆڤارێکی دیکەماندا نەبووە، ئەگەر هەشبێت ناگەنە سنووری جوگرافیای ڕامان.

چوارەم: بابەتی کرچوکاڵ و هەڕەمە بڵاوناکاتەوە کە لە ئاستی گۆڤارەکە کەم بکاتەوە، واتە خاتر و خۆتری تێدا نییە. گۆڤارێک دابەزێ بۆ خوارەوەی هەڕەمەنووسان، ئەوە هەر نەبوونی چاکترە. بەپێچەوانەی ئەوە، گۆڤاری ڕامان ئاستی خۆی بەرز ڕاگرتووە، کە ئەمەش ڕێگای ڕاستەقینەیە بۆ بەرەوپێش بردنی کاروانی ئەدەبی و هونەریمان، هەرئەمەش وادەکات ئاستی هۆشیاری خوێنەران بەرز و بەرزتر بکاتەوە، واتە لەم ڕووەوە بووەتە فێرگەیەک ئاستی کرچوکاڵ نووسان بەرز دەکاتەوە.

پێنجەم: خۆشی لەوەدایە کە ئەم گۆڤارە خۆی زۆر ماندوو دەکات بەهەڵەچنییەوە، واتە گۆڤارێکی پوختەی دوور لە هەڵەوپەڵەیە، چونکە باش ئەوەی لەلا بەرجەستە بووە کە زمانەکەمان زمانێکی ناسکەو هەندێ جار بەبوون، یان نەبوونی حەوتێک وشەیەک لەواتاکەیەوە دەگۆڕێ بەواتایەکی دیکە. نموونەش وەکو (برا- بڕا) (کەر-کەڕ)، یان (گوڵ) ئەگەر حەوتەکەی لابەریت دەبێتە (گول)، یان ئەگەر حەوتێک بخەیتە سەر پیتی واوەکەی، ئەوە دەگۆڕێ بە (گۆڵ)، یان ئەگەر دواپیت نەبێ، ئەوە دەبێتە (گۆل) و نموونەی دیکە هەیە، ئێمە مەبەستمان ئەوەیە لە خوێندنەوەی ئەم گۆڤارەدا دیقەتکاری هەیە و زۆرباش هەڵەبڕی تێدادەکەن، دەستیان خۆش و ماڵیان ئاوا.

شەشەم: کاشکێ هەندێ جار بابەتی برا کوردەکانی باکوور و ڕۆژئاوا بەتایبەتی بڵاودەکاتەوە، هەوڵ بدرایە لەپەراوێزیاندا فەرهەنگۆک دابنرایە، چونکە بەڕاستی زارەکەیان قورس و گرانە، بۆ یەکەسانی وەک ئێمە باش تێی ناگەین، بەڵام ئەگەر بێتو ئەو فەرهەنگۆکە هەبێت ئەوا لەبەردەمماندا دەبێتە ڕێنوێنێکی چاک و بابەتەکە بەئاسانی وەردەگرین.

حەوتەم: خۆزگەم ئەوەیە گۆڤاری ڕامان بەو کوردستانی بوونەی خۆی هەوڵی بدایە ئاوڕێکی جیددیش لە جوگرافیا بداتەوە، مەبەست ئەوەیە کە نووسەرانی هەرچوار پارچەکە بەشداری تێدا بکەن، داوایان لێ بکرێت بابەتێک لەسەر شار، یان شارۆچکەکانیان بنووسن و ئەم بابەتانە لەخۆبگرێت (کورتە مێژوو، ژمارەی دانیشتوان، کاروپیشەی خەڵکەکەی و دەوروبەری، ئاستی ڕۆشنبیری، کەلەپوور، کۆمەڵایەتی، وەرزش، تیپی شانۆ و مۆسیقا و باس لەسەر کەسایەتییە دیارەکانی لە هەموو بارێکەوە...تاد)، چونکە لە شوێنانی وەک (لوڕستان، لەکستان، کرماشان، ورمێ، نەغەدە، میاندواو، کەرکووک، دوزخورماتوو، گوڵاڵە و مەندەلی و...تاد) باری جوگرافی تێیاندا ڕووی لە گۆڕان کردووە و شارەکانی دیکەشمان بەهەمان شێوە، بۆ نموونە من لە شارەکەی خۆمەوە ئەگەر هیچ نەڵێم، ناتوانم نەڵێم لەسایەی حکوومەتی هەرێمەوە بووینەتە پارێزگا، زانکۆ و پەیمانگای هونەرە جوانەکانی تێداکراوەتەوە وەک دوو سەرچاوەی گەشەی شارستانی و...تاد، بەڵام نازانین لە (ئامەد، وان، بایەزید، قامشلۆ، حەسەکەو تێکڕای شارە کوردییەکانی هەرچوار پارچەکە) چ خەبەرە، زمانی جوگرافیاش چشتێکی دیکەمان فێردەکات. خۆ ئەگەر باس لەسەر شار و شارۆچکەکان وێنەیان لەگەڵدابێت، ئەوە خەرمان بەرەکەت.